

Nr 408

Av herr Svensson i Ljungskile m. fl., om inrättande av lekmananämnder i hovrätterna vid behandling av brottmål m. m.

I domstolarna finns sedan gammalt lekmananämnder i häradsrätterna, där de deltagar i största delen av den dömande verksamheten. Sedan 1948 års rättegångsreform finns vidare lekmananämnder i rådhusrätterna vid handläggning av sådana grövre brottmål, å vilka kan följa straffarbete i två år och däröver. I hovrätterna och högsta domstolen handlägges alla mål av juristkollegier.

Stadsdomstolsutredningen har i ett i augusti 1956 avgivet betänkande föreslagit, att lekmannainflytandet i rådhusrätterna skall utökas på det sätt, att jämväl sådana brottmål, som nu handlägges av juristkollegier — de s. k. tredomarbrottmålen — i fortsättningen skall handläggas av juristdomare med nämnd. Enligt den till innevarande riksdag avgivna propositionsförteckningen kan proposition i år förväntas angående den sålunda föreslagna utvidgningen av lekmannainflytandet i rådhusrätterna. Det kan emellertid på goda grunder påstås, att lekmannainflytandet vid domstolarnas handläggning av brottmål bör utvidgas i väsentligt mycket större omfattning än vad stadsdomstolsutredningen sålunda föreslagit.

Det är givet, att ett kollegium av tre eller fyra jurister rent teoretiskt sett utgör en mycket stark domstolsorganisation, som, när den är som bäst, motsvarar högt ställda anspråk icke endast på juridiskt kunnande utan även på rättssäkerhet. Det är emellertid ej alltid säkert, att ett dylikt kollegium är sammansatt på sådant sätt, att det kan motsvara de rättssäkerhetskrav, som samhället med skäl bör uppställa. Som bekant består juristkollegierna av en ordförande, vilken vanligen är ordinarie innehavare av den högsta befattning, som en normal domarkarriär inom ifrågavarande domstolsorganisation kan erbjuda. Ordföranden har vid sin sida bisittare, vilka mestadels — i vart fall i hovrätterna och i de större städernas rådhusrätter — har lägre tjänstegrad och följaktligen fortfarande befinner sig i karriären. I stor utsträckning förekommer, att en eller flera av dessa bisittare icke ens innehar ordinarie domarbefattning. Bisittarna är följaktligen för sin fortsatta befordran i väsentlig utsträckning beroende av ordföranden, vars omdöme inhämtas, då fråga uppkommer om deras befordran. Det kan därför icke undvikas, att bisittare kan frestas att följa ordförandens mening i stället för att taga personlig ståndpunkt.

Tvärtemot vad samhället avsett fungerar juristkollegierna därför i ganska stor utsträckning såsom enmansdomstolar och är följaktligen ej i stånd att åstadkomma den rättssäkerhetsgaranti, som man avsett att trygga genom reglerna om deras sammansättning.

Nämndemännen är mestadels medborgare med anknytning till praktisk verksamhet; de representerar skilda socialgrupper och skiftande yrken, de har erfarenhet av och förbindelse med olikartade miljöer och olika typer av människor och äger i följd härav icke sällan bättre förutsättningar än juristdomarna att känna till och förstå de miljöförhållanden och övriga omständigheter, som kan öva inflytande på personer, som åtalas för brott. Den väsentligaste fördelen med lekmän i domstolarna är emellertid, att de fungerar såsom ett slags rättsskydd för medborgarna och därigenom främjar rättssäkerheten i samhället.

Till skillnad från juristkollegiernas ledamöter är nämndemännen praktiskt taget alltid helt oberoende av ordföranden. Redan den omständigheten, att lekmanämnd ingår i rätten, avhåller mestadels en därtill benägen ordförande från att falla för frestelsen att personligen engagera sig i målet. Nämndemännen kan därjämte ge juristdomaren värdefull hjälp, när det gäller att få överblick över målet och däri förebragt bevisning. Efter målets handläggning måste juristdomaren för nämnden redogöra för omständigheterna i målet och föreslå åtgärd. Härigenom tvingas juristdomaren att systematisera och noggrant genomtänka processmaterialet.

Tidigare var domstolarna beträffande frågan huruvida för brott tilltalade skulle fällas eller ej i princip bundna av reglerna om legal bevisprövning, varmed förstods, att fällande dom ej fick meddelas, om icke visst i lagen bestämt mått av bevisning förelåg. Numera har domstolarna tillerkänts fri bevisprövning, vilket innebär, att de kan döma fritt efter egen uppfattning utan att vara bundna av reglerna om visst mått av bevisning. Genom införandet av den fria bevisprövningen i brottmål har mycket stor makt lagts i händerna på domstolarna. Detta borde rätteligen få till följd, att sådana åtgärder vidtas från samhällets sida, att medborgarnas berättigade krav på största möjliga rättssäkerhet blir i görligaste mån tillgodosett. Detta åstadkommes lämpligast därigenom, att demokratiseringen av domstolarna fortsättes på det sätt, att lekmän erhåller ökat inflytande på rättsskipningen. Av praktiska livsförhållanden erfarna lekmän är nämligen ofta lämpligare än juristdomare att avgöra värdet av de bevis och de indicier, som åberopas till stöd för åtal mot tilltalade, som bestrider påstådd brottslighet. Däremot förutsätter bevisvärdering i brottmål i och för sig icke juridiska kunskaper.

En följd av vad hittills sagts angående betydelsen av lekmanämnder vid behandling av brottmål och olämpligheten av att lämna bevisvärderingsfrågor i sådana mål helt i händerna på juristkollegier är, att lek-

mannainflytande i brottmål bör åstadkommas i hovrätterna. Vid ställningstagande till denna fråga bör beaktas, att alltsedan 1948 års rättegångsreform samma princip om muntlighet, omedelbarhet och koncentration tillämpas vid handläggning av mål i hovrätterna som i underrätterna. Hovrätternas arbetssätt — i vart fall i brottmål — hindrar därför icke längre, att lekmän deltar i hovrättsarbetet.

Frågan om nämnds medverkan i hovrätterna har redan tidigare behandlats av riksdagen. I processkommissionens 1926 avgivna betänkande angående rättegångsväsendets ombildning föreslogs sålunda, att lekman-nämnd om fem ledamöter skulle deltaga i hovrätt vid behandling av sådana brottmål, vari de tilltalade kunde dömas till frihetsstraff om minst sex månader. Vid riksdagens behandling av detta betänkande stannade kamrarna vid olika beslut i vad avsåg förslaget om nämnds medverkan i hovrätt, vilket förslag avstyrktes av första kammaren och tillstyrktes av andra kammaren. I processlagberedningens 1938 framlagda förslag till ny rättegångsbalk anslöt man sig till första kammarens uppfattning och föreslog följaktligen icke, att nämnd skulle medverka i hovrätt. I följd härav kom lekman-nämnder icke att inrättas i hovrätterna i samband med rättegångsreformen.

Om meningsskiljaktighet uppstår mellan juristdomare och nämnd, gäller enligt hittills gällande bestämmelser juristdomarens mening, såvida icke minst sju eller — i häradsrätternas bagatellmålsnämnder — samtliga tre nämndemän förenar sig om annan mening än juristdomarens. Nämnden har kollektiv rösträtt. Nämndens ledamöter har ej reservationsrätt.

Dessa omröstningsregler innebär en nedvärdering av nämndemännens omdöme och övriga kvalifikationer. Om — såsom icke sällan är fallet — nämnd består av endast sju ledamöter, är det tillräckligt, att endast en nämndeman biträder juristdomarens mening för att denna skall segra. På grund av att nämnden saknar reservationsrätt, kommer ej ens en mening, som stödes av en så stark majoritet som sex nämndemän, på något sätt till synes i målet. Parterna kan härigenom få den uppfattningen, att domen varit enhällig. Dessa omröstningsregler överensstämmer icke med de principer, som numera tillämpas inom andra områden av samhällslivet. Om fullt förtroende skall kunna skänkas domstolarnas behandling av brottmål bör nämndernas ledamöter erhålla individuell rösträtt. I avbidan på en sådan utveckling bör under alla förhållanden omröstningsreglerna ofördröjligen ändras på så sätt, att nämndeman, som har mot juristdomaren avvikande mening, får detta antecknat i domstolens protokoll och därvid beredes tillfälle att i skriftlig reservation motivera sin ståndpunkt.

Med stöd av vad här anförts hemställes,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t

begära utredning och förslag angående de ändringar av rättegångsbalken och därtill hörande författningar, som erfordras för åstadkommande av

1. att lekmananämnder inrättas i hovrätterna vid behandling av brottmål; samt

2. att ledamöterna i domstolarnas lekmananämnder tillförsäkras individuell rösträtt eller — alternativt — oinskränkt reservationsrätt.

Stockholm den 25 januari 1957

Wald. Svensson

Ture Königson

Bertil v. Friesen

Sven Gustafson
i Göteborg